

ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ VE AKADEMİK ÖZGÜRLÜK

Yrd.Doç. Dr. Tokay GEDİKOĞLU (*)

GİRİŞ

Üniversite özerkliği ve akademik özgürlük konuları güncelliğini sürdürmekte ve en gelişmiş yükseköğretim sistemlerinde bile bu iki konu özellikle akademik çevrelerde tartışılmaktadır. Bunun nedeni üniversite özerkliği ve akademik özgürlüğün yükseköğretim kurumları ve öğretim elemanlarınca akademik yaşamın ve yönetimin temel unsurları olarak görülmeleridir. Esasen bu iki kavram arasında çok yakın bir ilişki vardır ve birbirlerinden ayrı düşünülemezler. Şöyle ki, özerk yükseköğretim kurumları aynı zamanda akademik özgürlüğün gelişmesi ve kullanılması için gerekli olan ortamlardır.

Üniversite Özerkliği

Yükseköğretim sistemleri için özerklik üniversite ve yüksekokul yöneticilerine ve öğretim elemanlarına akademik, idari ve mali konularda kendi kendilerini yönetebilmeleri amacıyla verilmiş yetkiler olarak tanımlanabilir (Corson 1975). Bugüne kadar üniversite özerkliğine ilişkin çok değişik yaklaşımlar ve görüşler ortaya çıkmıştır. Bir yaklaşıma göre, üniversite ve yüksek okullar tam anlamıyla özerk kuruluşlardır ve yükseköğretim kurumlarının özerk olup olmadıklarını tartışmak gereksizdir ve zaman kaybından başka bir şey değildir (Boc, 1982). Diğer bir yaklaşıma göre ise üniversite ve yüksek okullar tarihin hiçbir döneminde özerk kuruluşlar olmamışlardır ve olmaları da çevreye ve toplumun diğer kurumlarına olan bağımlılıkları yüzünden hiçbir zaman mümkün olamaz (Waldo, 1970; Millet, 1977).

(*) Gaziantep Üniversitesi Öğretim Üyesi

XIII. Yüzyılda kurulmuş olan Bologna ve Paris üniversiteleri en yaşlı özerk üniversiteler olarak tanınmaktadırlar. Bologna üniversitesi öğrenciler tarafından yönetilmekteydi ve öğrenciler üniversite yöneticilerinin ve öğretim elemanlarının işlerine son verme yetkisine sahiptiler (Dressel, 1980). Bu üniversitede belki öğrencilerin çok geniş bir özerkliği vardı ama aynı şey yöneticiler ve öğretim elemanları için geçerli değildi. Diğer taraftan Paris Üniversitesi Katolik Kilisesi tarafından yönetiliyordu ve birçok öğretim elemanı ve öğrenci akademik faaliyetlerini dini kurallara göre sürdürüyorlardı.

Toplumun tüm kurumları kuruluş gerekçelerini yerine getirebilmek, saptadıkları amaçlara ulaşabilmek, kaynaklarını artırmak ve otorite alanlarını genişletmek için kendilerine belirli bir düzeyde özerklik verilmesini, serbesti tanınmasını isterler. Yükseköğretim kurumları da aşağıda belirlenen nedenler yüzünden söz konusu serbestiye belirli bir düzeyde sahip olmak amacını güdebilirler:

(1). Yükseköğretim kurumlarında üretkenlik ve yaratıcılık, yetenek, bilgi ve tecrübeyi gerektirdiği kadar, öğretim elemanlarına ve diğer çalışanlara belirli düzeyde serbesti tanınmasını da gerektirir. Katı kuralların ve yoğun denetimlerin uygulandığı yükseköğretim sistemlerinde üniversite ve yüksek okulların özerkliği geniş ölçüde kısıtlanmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da öğretim elemanlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri olumsuz yönde etkilenmekte ve kurumlar arzu edilen seviyede üretken olamamaktadırlar.

(2). Yükseköğretim kurumlarının üretkenliğini artırmak ve amaçlarına ulaşmalarını sağlamak, ancak yeni mali kaynakların yaratılması ve mevcut bütçelerin ihtiyaç duyulan alanlara kolayca ve süratle dağıtılabilmesi ile mümkün olabilir. Bunların gerçekleşebilmesi için de üniversite ve yüksekokul yönetimlerine bu alanlarda yetki verilmesi ve bürokratik engellerin kaldırılması gerekir. Devlet bütçesinden ayrılan kısıtlı fonlarla yükseköğretim kurumlarının amaçlarına ulaşabileceği düşünülemez. Üniversite ve yüksekokul yönetimlerine mali konularda destek sağlamak ve kendilerini gereken yetkilerle donatmak bu kurumların artan üretimlerinin sonuçta topluma yansması nedeni ile esasen ülke kalkınması için gereklidir.

(3). Üniversite ve yüksekokullar çok değişik sosyo-ekonomik, eğitim ve kültürel özgeçmişleri olan öğrenci gruplarının eğitim ve öğretimini üstlenmiş kurumlardır. Bu kurumların değişen öğrenci ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap verebilmeleri için yönetim ve programlarının söz konusu beklentileri yerine getirebilecek esneklikte olması gerekir. Tek tip uygulamalar ve standardizasyon insanların ilgi alanlarındaki ve öğrenme biçimlerindeki farklılığı dikkate almadığı için çok yönlü ve yaratıcı bir toplumun oluş-

masını da engelleyebilir.

(4). Üniversite ve yüksek okullar bazen yöresel ihtiyaçlar ve kaynaklar dikkate alınarak kurulabilir. Yöresel farklılıklar yüzünden yükseköğretim kurumlarının amaçları ve işlevleri de farklılıklar gösterebilir ve bir kurum için geçerli ve uygun sayılabilecek bir uygulama bir başka yörede kurulmuş olan kurum için geçerli olmayabilir. Üniversite ve yüksekokullar kendilerine sağlanacak belirli bir özerklikle bu sakıncaları ortadan kaldıracaktır. Ayrıca, yükseköğretim kurumları yerel yönetimlerle işbirliği yaparak kendilerinin ve yörenin kaynaklarını daha etkin ve verimli bir biçimde kullanma olanağı sahip olabilir.

(5). Hemen her ülkede sosyal, politik ve ekonomik faktörler yükseköğretimin yönetimini etkiler ve değişen oranlarda üniversite ve yüksek okulların amaç ve işlevlerine yansır (Goldschmidt, 1978). Hükümetler genellikle yükseköğretim amaç ve işlevlerinin kendi politikaları doğrultusunda olmasını isterler. Yükseköğretim dışındaki bazı kurum ve kuruluşların da üniversite ve yüksekokullardan birtakım beklentileri vardır. Bu kurum ve kuruluşlar eğitim-öğretim programlarının ve araştırma faaliyetlerinin daha çok işsizlik ve yetişmiş insangücü gibi problemlere çözüm getirecek şekilde düzenlenmesini beklerler. Öğrenciler ise yükseköğretimin kendilerine ileride daha iyi bir yaşam standardı getirmesini, ilerleme ve yükselme olanağı sağlamasını arzu ederler. İşte üniversite ve yüksekokulların amaç ve işlevlerine doğrudan yansiyabilecek bu tür dış etki ve müdahalelerin asgariye indirilmesi için yükseköğretim kurumlarının bu konularda bağımsız kararlar alabilen kuruluşlar olması zorunluğu vardır.

(6). Üniversite ve yüksekokullar hemen her toplumda sorumluluk sahibi ve bilinçli kurumlar olarak çalışırlar (Millet, 1977). Bunun istisnalarının bulunduğu da bir gerçektir. Örneğin 1924 yılında kurulan İstanbul Darülfünununun sorumluluklarını tam anlamda yerine getirmiş olduğunu söylemek zordur. Nitekim bu husus İsviçre'li Profesör Albert Malche'nin Darülfünunu inceledikten sonra sunduğu raporda da açıkça belirtilmiştir (Hirsch, 1950). Bazı istisnalar dışında, akademik amaçlar, değer yargıları ve ilkeler dikkate alındığında, yükseköğretim kurumlarının kendilerine devredilen yetkileri genellikle toplumların ve kişilerin yararına ve ülkelerin kalkınması amacıyla yönelik olarak kullanacakları kendiliğinden ortaya çıkar.

Yükseköğretim kurumlarının yönetim özerkliği, üniversite ve yüksekokul öğretim elemanlarının her düzeyde yöneticilerini kendilerinin seçebilmesidir. Türk Yükseköğretim Sisteminde olduğu gibi yöneticilerin çoğunun atama ile belirlenmesi özerklik ilkesi ile bağdaşmamaktadır. En azından, fakülte ve bölüm düzeyinde yöneticilerin ilgili öğretim üyeleri ta-

rafından seçilmesi, çoğulcu demokrasinin gereğidir. Atama yolu ile gelen yöneticilerin genellikle yalnızca kendilerini atayan makamlara karşı sorumluluk duyma eğilimlerinin olduğu, katılımcı yönetim uygulamalarından kaçındıkları görülmektedir.

Yükseköğretim kurumlarının yönetim özerkliği, üniversite ve yüksekokulların kendileri tarafından oluşturulan kurullar aracılığı ile yönetilmesi demektir. Ancak, Türk Yükseköğretim Sistemi'nde, bu kurulların hangi düzeylerde neler olacağı, kimlerden oluşacağı, işleyiş ve görevler 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası ile belirtilmiştir. Bu kurul üyelerinin seçim yolu ile belirlenmesi demokrasiyi benimsemiş ülkeler için kaçınılmazdır. Hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerli olduğu, parlamento üyelerinin vatandaşların hür iradesi ile seçildiği ülkelerde, yükseköğretim gibi yönetim özerkliğinin kaçınılmaz olduğu, alt kademelerde de demokratik ilke ve prensiplerin uygulanması, sistemin bütünüyle işletilmiş olması bakımından bir zorunluk gibi gözükmemektedir. Kurul üyelerinden çoğunun önceden belirlenmesi, bir bakıma atama sisteminin uygulandığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, Türk Yükseköğretim Sistemi'nde akademik ve idari konularda kararlar alabilen her düzeydeki bu kurullara genç ve dinamik öğretim elemanlarının seçilebilmesi de sağlanmalıdır. Böyle bir uygulama, hem geleceğin yöneticilerinin yetişmesine hem de alt kademe görüş ve düşüncelerinin karar alma sürecine yansımaya katkıda bulunacaktır. Esasen, bu kurulların en önemli görevi akademik özgürlüğü korumak, öğretim elemanlarına ve öğrencilere özgürlük içerisinde bilimsel çalışma ve araştırma olanakları sağlamak ve bu konularda görüş ve düşüncelerini ifade etme fırsatı vermektir (Henderson, 1971).

Yükseköğretim kurumlarının mali özerkliği ise, bu kurumların bazı batı sistemlerinde olduğu gibi, özel tüzel kişilikler olması ile mümkündür. Giderleri devlet tarafından karşılanan kurumların özerkliği düşünülemez. Bu bakımdan Türk Yükseköğretim Sistemi'nin mali özerkliğinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Mali özerklikten maskat, kurumun kendi mali kaynaklarını kendisinin sağlayabilmesi ve, devlete vereceği vergiler dışında bütçesini uygun biçimlerde harcamaya özgürlüğüne sahip olmasıdır. Türk Yükseköğretim Sistemi'nde, üniversite ve yüksekokul bütçeleri her yıl büyük kısıntılarla çıkmakta ve harcamalar Maliye Bakanlığı temsilcileri tarafından denetlenmektedir. Üniveristelerin yapı ve işleyişlerini tam olarak bilmeyen Maliye Bakanlığı temsilcilerinin araştırma faaliyetleri ile ilgili harcamalar konusunda verecekleri kararlarının ne kadar güvenilir olacağı kuşkusuz tartışma konusudur. Böyle bir uygulama yerine, üniversite ve yüksekokullara her yıl ihtiyaçları oranında belirli bir bütçenin devlet tarafından ayrılarak, bu bütçenin hangi alanlarda nasıl ve ne miktarda kullanılacağı tamamen üniversite yöneticilerine bırakılmalıdır. Daha sonra üniversite yöneticilerinin yaptığı harcamalar üniversite içerisinde kurula-

cak bir kurul tarafından, ayrıca da Maliye Bakanlığı müfettişleri tarafından denetlenmelidir. Bugünkü uygulamada, bir fasıldan diğer bir fasıla aktarma yapmak bile Maliye Bakanlığı'nın onayını gerektirmektedir.

Batı'daki birçok yükseköğretim sistemlerinde de mali bağımlılık sonucu bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde İngiltere'de ve bazı Batı Avrupa Ülkelerinde çok yüksek olan öğrenim harçları nedeniyle, öğrenciler ödedikleri paradan gelen bir güçle üniversite yönetimleri üzerinde etkili olabilmekte ve onları yönlendirebilmektedir. Diğer taraftan üniversite ve yüksekokul bütçelerine olan katkıları yüzünden federal, eyalet ve yerel hükümetler ayrı ayrı istek ve beklentilerle yöneticilerin karışısına çıkmaktadırlar. Bunlardan başka bir de iş dünyasının özellikle araştırmaları özendirmek amacıyla yaptıkları bağışlar ve destekleme fonları sonucu yükseköğretim kurumlarından birtakım istekleri olmaktadır. Görülüyor ki yükseköğretim kurumlarının mali durumları Batı'lı ülkelerde de bir takım sorunları içermektedir. Bu sorunlar üniversite yönetimlerine yansımakta ve çoğu zaman eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerine dışarıdan yapılan müdahaleler biçiminde kendisini hissettirmektedir.

Diğer taraftan yükseköğretim yönetiminin bir de ekonomik veya mali boyutu vardır. Üniversite ve yüksekokulların verimliliğinin artması kaynaklarının artmasına bağlıdır. İşte bu noktada yöneticilik unsuru büyük bir önem kazanmaktadır. Yani liderlik yeteneklerini kullanarak yöneticilerin mümkün olduğunca fazla kaynağı üniversite özerkliğini zedelemeyen kurum bütçesine transfer edebilmesi söz konusudur. Bugün ülkemizde üniversite ve yüksekokulların bütçe sıkıntıları olduğu bilinmektedir. Bu sıkıntıların giderilmesi için yükseköğretim kurumlarına kendilerine kaynak yaratma olanağı verilmelidir. Döner sermaye mevzuatı yeniden gözden geçirilmeli, bürokrasi azlatılmalı ve özendirici tedbirler için yasal düzenleme yapılmalıdır. Öğrencilerden alınan harçların artırılması üniversite ve yüksekokul bütçelerine önemli katkılar sağlayabilir. Ancak harçların artması ile birlikte öğrencilerin yükseköğretim kurum yöneticilerine birtakım yeni isteklerle gelme olasılığı vardır. Bu ise uzun sürede üniversite özerkliğini yıpratacak bir sorun olarak karşımıza çıkabilir. Ayrıca, yükseköğretimin bir bedeli olduğuna ve öğrenim harçlarının artırılmasının gerekli olduğuna inanmak gerekir. Politikacılar ve yükseköğretim yöneticileri toplumu böyle bir uygulamaya hazırlayabilir.

Akademik Özgürlük

Akademik özgürlük, öğretim üyelerinin eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerindeki özgürlük olarak tanımlanabilir (Robinson ve Moulton, 1985). Alman Yükseköğretim Sistem'inde başlayıp sonradan diğer sis-

temler tarafından da benimsendiği kabul edilen akademik özgürlüğün temel felsefesi, yükseköğretim kurumlarının ve öğretim üyelerinin kendi bilim alanları içerisinde gerçeği arama ve bulma, öğretme ve yayın yapma gibi asıl amaçları olan uğraşlarını özgür olarak yapmaları gerektiğidir (AAUP, 1978). Akademik özgürlüğün en önemli unsuru ise sözü edilen özgürlüğün öğretim üyelerine tanınmış her alanda geçerli, özel veya evrensel bir hak olmadığıdır (Hook, 1973). Akademik özgürlük, kazanılması gereken bir haktır. Bu hak ise, öğretim üyelerinin mesleki ve bilimsel bakımdan kendilerini ulusal ve uluslararası düzeylerde meslektaşlarına, topluma ve öğrencilerine kabul ettirmeleri sonucu kazanılmış olur. Bu yaklaşıma göre akademik özgürlük, mesleki bakımdan kendisini kanıtlamış öğretim üyelerinin yetkili ve ehliyetli oldukları bilim alanları içerisinde, samimi bir biçimde ve her türlü kötü niyetten uzak olarak, gerçeği arama ve bulma, sonuçlarını yayınlama ve bunları öğrencilerine öğretme konularındaki özgürlükleridir. Ayrıca, bu yaklaşımdan akademik özgürlüğün koşulsuz ve sınırsız olmadığı ve akademik anarşi anlamına gelmediği sonucu da çıkmaktadır. Nitekim bu ilke Anayasa'mızda açıkça ifade edilmiştir. 1982 Anayasa'sının 130. maddesi aynen şöyle demektedir: "Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez."

Yürürlükteki 2547 sayılı Yükseköğretim Yasasının öğretim elemanları ile ilgili bölümünde (Madde 22-b), öğretim üyelerine yükseköğretim kurumlarında bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmak görevi verilmiştir. Ancak, bu görevi yerine getirirken öğretim elemanlarının nasıl bir serbestiye sahip olduğu tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Çağdaş üniversitenin vazgeçilmez bir unsuru olan akademik özgürlüğün Yükseköğretim Yasası'nda tanımlanması ve uygulamalarının neler olabileceği yanlış anlaşılması ve yorumları ortadan kaldırmak için açıkça ifade edilmelidir.

Yükseköğretim Yönetiminde aşırı merkeziyeçilik, akademik özgürlüğü kısıtlayan bir faktördür. Örnek olarak 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası ile İdari yetkilerin çoğu Yükseköğretim Kurulu ile Rektörlüklerde toplanmıştır. (Bursalıoğlu, 1988). Çağımızda merkeziyetçilikten uzak, katılımcı yönetim modellerinin daha başarılı olduğu gözlenmektedir. Bu tür yönetimde, otoritenin alt kademelere dağıtılması sorumluluğu da beraberinde götürmekte, böylece alt kademelere hem belirli düzeyde özgürlük verilmekte hem de üretkenlik artmaktadır. Gelecek yüzyılda ise bu yönetim biçimi de yeterli olmayacak, örgütler geniş ölçüde bilgi ve enformasyona dayalı yönetimleri benimseyeceklerdir (Drucker, 1988). Ayrıca, bu tür bilgiler üst düzey yöneticileri yerine, alt kademelerdeki uzmanlarda toplanacaktır. Gelecek böyle görülmekteyse Türk Yükseköğretim

Sistemi'nin de önümüzdeki çağa hazırlanması gerekir.

Akademik özgürlük denetim dışında kalmak anlamına* gelmez (Cahn, 1983). Hemen her yükseköğretim sisteminde öğretim elemanlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin belirli ölçütlere göre değerlendirmeleri yapılır. Terfi ve atama işlemleri de bu alanlardaki başarılar doğrultusunda düzenlenir ve akademik özgürlük hiçbir öğretim elemanına bu konularda başkaca bir hak veya ayrıcalık tanımaz.

Akademik özgürlüğün eğitim-öğretimle ilgili olan tarafının yasa ve yönetmeliklerde açık-seçik ifade edilmesi gerekir. Akademik özgürlük, hiçbir öğretim üyesine fikir suçu işleme ve belirli bir görüş veya ideolojinin propagandasını yapma özgürlüğünü vermez. Bir yükseköğretim sisteminde öğretim elemanlarına aşağıda belirlenen konularda özgürlük tanıyorsa bu sistem içerisinde akademik özgürlüğün varlığından söz edilebilir:

(1) Yasa ve yönetmeliklerce öğretilmesinde sakınca görülmeyen kitap veya ders araçlarının seçimi.

(2) Dersin amacının ne olacağı, nasıl öğretileceği ve kullanılacak yöntemin saptanması.

(3). Dersle ilgili değerlendirme ve sınıf geçme ölçütlerinin saptanması.

(4) Sınavların ne zaman ve nasıl yapılacağıının saptanması.

(5) Sınav sorularının hazırlanması ve değerlendirmenin öğretim üyelerince yapılması.

Akademik özgürlüğün araştırma faaliyetleri ile ilgili olan boyutu ise hem ahlak ve moral değerlerini hem de kişinin bilincini ilgilendirir. Bir öğretim üyesinin doğruyu arama ve bulma uğraşında belirli bir özgürlük içerisinde çalışma ihtiyacı vardır ama özellikle araştırmalarda bilim ahlakı her zaman hesaba katılmalı ve öğretim üyesi tek amacının doğruyu bulmak olduğu bilinciyle her yaptığında vicdanının sesini dinlemelidir. Akademik özgürlük hiçbir öğretim üyesine genel etik kuralların dışına çıkma özgürlüğünü vermez.

Sonuç

Yükseköğretim kurumları toplumların ilerlemesi ve refah düzeylerinin yükseltilmesi için kurulmuş olup, amaçları bilimsel yöntemlerle en üst düzeyde bilgi üretmek, toplamak ve yaymaktır. Üniversite ve yüksekokullar, bu amaçlara eğitim, öğretim ve araştırma gibi işlevlerle ulaşabilirler. Söz konusu işlevler, akademik, idari ve mali konularda üniversite yöneticilerine ve öğretim üyelerine tanınacak belirli bir özgürlük ile daha etkin

ve verimli bir biçimde yerine getirilebilir. Bu nedenle de üniversite özerkliği ve akademik özgürlük yükseköğretim kurumları ve öğretim üyeleri için akademik yaşamda vazgeçilemeyecek değerler olarak görülmelidir. Ancak bu, üniversitelerin ve öğretim üyelerinin sınırsız özerkliğe ve özgürlüğe sahip oldukları anlamına gelmez. Zira, bir toplumda tüm bireyler ve kurumlar, faaliyetleri, davranışları ve uygulamaları bakımından şu veya bu biçimde denetime açık olmak durumundadır. Bu koşulların demokratik toplumlarda daha da yerleşmesi gerekir. Sonuç olarak, üniversite özerkliği, yönetici ve öğretim üyelerinin idari ve mali konularda; akademik özgürlük ise, eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerindeki sınırlı ve tanımlı özgürlükleri olarak görülmelidirler.

KAYNAKLAR

Academic Freedom and Tenure - 1940 Statement of Principles and Interpretative Comments. (1978. May). **AAUP Bulletin**, Vol. 64.

Boc, D. (1982). **Meiyond the Ivory Tower: Social Responsibilities of the Modern University**. Cambridge: Harvard university Press.

Bursalıoğlu, Z. (1988). "Yeni YÖK Yasası İçin Alan Araştırması Yapılmalı" **Milliyet**, 19 Mart.

Cahn, S. M. (1983). "The Ethical Thicket of Academic Autonomy," **The Chronicle of Higher Education**, February 2.

Corson, J.J. (1975). **The Governance of Colleges and Universities**. New York: McGraw-Hill Book Company.

Dressel, P.L. (Ed.). (1980). "The Autonomy of Public Colleges," **New Directions for Institutional Research**. No. 26. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Drucker, P.F. (1988). "The New Organization," **Dialogue** 4, pp. 3-5.

Goldschmidt, D. (1978). "Systems of Higher Education," **Academic Power Patterns of Authority in Seven National Systems of Higher Education**. Edited by John H. Van de Graaf, Burton R. Clark, and et al. New York: Praeger Publishers.

Henderson, A.D. (1971). "The Role of the Governing Board," **Academic Governance**, Edited by j. Victor Baldrige. Berkeley, California: McCutchan Publishing Corp.

Hirsch, e. (1950). **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi**. İstanbul: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Hook, S. (1973). **Akademik Hürriyet ve Akademik Anarşi**Çeviren: Sencer Tonguç. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Millett, J.D. (1977). "External and other Threats to Institutional Autonomy," **Educational Record** Fall, p. 384.

Robinson, G.M. and Janice Moulton (1985). **Ethical Problems in Higher Education**. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Waldo, D. (1970). "The University in Relation to the Governmental-Political," **Public Administration Review**, March/April, p. 109.

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER VE SORUNLARI

320 SAYFA 2.500. - TL

YAYGIN EĞİTİM VE SORUNLARI

366 SAYFA 4.500. - TL